

"AVESTO" A PHILOSOPHICAL SOURCE CALLING FOR GOODNESS

Djavatova O.Dj. Ergasheva M.X.

ANNOTATION

The article analyzes the ideas of goodness in Avesto and draws attention to the idea that the synergetic methodology will not go back to the development of the art. This is the basis for new approaches and conclusions. Because the synergetic are a scientific direction that can help to discover the scientific, philosophical aspects of the ideas of Avesta as a new way to look at the world.

Key words: "Avesto", synergetics, bifurcation, fluctuating, attraction, layout parameters.

Barqaror rivojlanish yo‘lini tanlagan har qanday jamiyatda zamonaviy ilmiy izlanishlar va texnologiyalarni yaratishda ijodkor yoshlar va yangicha tafakkur sohiblarini tarbiyalash asosiy masala sifatida qaraladi. Shuni ta’kidlash lozimki, mamlakatimizda jahon sivilizatsiyasi tizimida o‘ziga munosib, salohiyatli o‘rinni egallash maqsadida o‘tkazilayotgan ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, huquqiy islohotlar fan va texnikaning jadal sur‘atlarda rivojlanishiga keng imkoniyatlar yaratmoqda.

Shu o‘rinda millat, davlat tarixini, yuksak ma’naviyatini o‘zida mujassam etgan benazir qo‘lyozmalar, asarlar, yodgorliklarni tadqiq etishda muayyan darajada an’anaviy tadqiqot usullari bilangina chegaralanib qolmasdan, mazkur ob’ektga fanning samarador ilg‘or yutuqlari asosida yangicha yondashib, uni kelajakda yoshlar ongiga yangicha usullar vositasida singdirish bugungi kun talablaridan biridir. . Chunki **birinchidan**, “Avesto” yaratilgan davr bizdan kamida 3-4 ming yil orqada qolgan; **ikkinchidan**, “Avesto” da o‘ta murakkab ijtimoiy, siyosiy, axloqiy, ma’naviy va huquqiy masalalar ustida bahs yuritiladiki, ularni chuqurroq anglab yetish uchun faqat dialektik tafakkurning o‘zi etarli emas; **uchinchidan**, “Avesto”da bayon qilingan fikrlar an’anaviy chiziqli tafakkur doirasiga sig‘maydi, mazkur fikrlarni to‘la qamrab olish uchun nochiziqli tafakkur zarur bo‘ladi. Bu esa “Avesto”ni to‘laqonli anglab yetish uchun esa nochiziqli

tafakkurni ham o'ziga qamrab oluvchi sinergetik yondashuvni talab qiladi.

“Avesto”dagi insoniyatni yetuklikka, yuksak axloqqa, mehr-shafqatga, barkamollikka, poklikka, bilimdonlikka, mehnatga, qo'yingki, jami insoniy ezgu fazilatlarga yo'naltiruvchi g'oyalar asrlar sinovidan o'tsada, o'z mohiyati va qadrini yo'qotmagan va bu qadriyatlar bugungi kunda ham insoniyatga kerakdir. “Avesto”dagi mulohazalar necha ming yillar muqaddam kelajakni oldindan prognozlashtirish tartibida bayon etilgani bilan ham e'tiborga loyiqdir.

Zardo'shtiylik ta'limoti, uning muqaddas kitobi “Avesto”ni tadqiq etar ekanmiz, ushbu yodgorlikda ezgulikka intilish, ezgulikni ong va qalbgga jo qilib, ezgu so'zlar aytish, ezgu fikr va so'zlarni birlashtirgan holda hatti-harakatda ham ezgu amallarni namoyon etish zarurligi haqidagi gohlar o'z aksini topganligini guvohi bo'lamiz. Mustaqillik tufayli ana shunday bebaho yodgorlikni, yurtimizda qadim-qadim zamonlarda kechgan davlatchilik taraqqiyoti, ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy-ma'naviy hayotni tadqiq va tahlil etish imkoniyati vujudga keldi. Shu ma'noda mazkur maqolada biz “Avesto”da ezgulikning tantanasi g'oyalarini tahlil etib, sinergetika metodologiyasi asosida asardagi taraqqiyotni orqaga qaytmasligi haqidagi fikrlarga e'tibor qaratamiz. Bu yangicha yondashuv va yangicha xulosalar chiqarishga asos bo'lib xizmat qiladi. Chunki sinergetika dunyoga yangicha qarash uslubi sifatida “Avesto” g'oyalarini yangi tomonlarini kashf etishga ko'mak bera oladigan ilmiy yo'nalishdir. Sinergetika asoschilaridan biri G.Xakenning fikricha: “Sinergetik qarashning an'anaviy qarashdan farqi shundaki, sodda tizimni tadqiq qilishdan murakkab tizimni tadqiq qilishga, yopiq tizimdan ochiq tizimga, chiziqlikdan nochiziqlikka o'tishga, delokalizatsiya va beqarorlikdagi jarayonlar teng vaznligini ko'rib chiqishdan, teng vaznlikdan yiroqda sodir bo'layotgan jarayonlarni o'rganishga o'tishdan iborat” [7; 26-b]. Shuning barobarida sinergetika metodologiyasi qonuniyatlari va hozirgi zamon ilmiy bilishi borliqdagi voqea-hodisalarni “qaytariluvchan” emas, balki “beqaror va fluktuatsiyaviy” [5; 7-b], “tasodifiy va qaytarilmas” [6; 50-b] ekanligini isbotlab bermoqda.

“Avesto”dagi ezgulikning tantanasi g‘oyasini sinergetik tahlil qilar ekanmiz, ushbu g‘oyalarga ko‘ra insoniyat vujudga kelgandan boshlab ezgulik va yovuzlik, tartib va kaos, barqarorlik va beqarorlik vujudga kelgan, o‘zaro kurashgan va oxir-oqibat ezgulikning yovuzlik ustidan g‘alabasi bilan yakunlangan.

“Avesto”dagi ezgulik xudosi hisoblangan Axuramazda madh etgan g‘oyalar mavjud tizim elementlarini o‘ziga bo‘ysundirib, “tartib parametrlari” [8; 172-b] vazifasini bajargan. G.Xaken “tartib parametri” haqida fikr yuritib shunday yozadi: “Beqaror sistema bir holatdan boshqasiga o‘tayotganda turli harakat modellari vujudga keladi. Bu harakat modellari sistema elementlarining barchasini o‘ziga bo‘ysundiradi va yangi struktura hosil bo‘lishiga olib keladi. Bu harakat modellari sinergetikada tartib parametrlari sifatida e’tirof etiladi” [9; 41-b]. Zardo‘shning harakatlari, fikr-mulohazalari, g‘oyalari ham “tartib parametrlari”ga misol bo‘la oladi. Zardo‘sh ezgulik doim tantana qilishi uchun bani odamzotni jon-jahdi bilan hamisha to‘g‘ri yo‘lga da’vat etgan. “Ey Mazda!

Senda Ashah – Haqiqat siymosi ostida bizga madad ayla.

Aql-idrokimiz ojizlashib, e’tiqodimiz sustlashgan chog‘ida qo‘llagin, toki fikr, kalom va amalda bir ittifoq bo‘laylik.

Ushbu gohdan biz sinergetikaga xos bo‘lgan o‘zaro hamkorlik, ittifoqlik xislatlari orqali yovuzlikni engish mumkinligini anglab olamiz.

Zardushtiylik davri nuqtai nazaridan yondashilganda har xil joydagi turli flukuatsiyalar yangi-yangi g‘oyalar tarzida sodir bo‘lgan. Bu g‘oyalarning ba’zilari rad etilib, ba’zilari boshqalari bilan almashtirilgan yoki qabul qilingan. SHuningdek yovuzlik rad etilib, ezgulik qabul qilingan. Bu jarayonda ezgulikni targ‘ib etuvchi g‘oyalar esa sinergetik nuqtai nazardan G.Xaken ta’biri bilan aytadigan bo‘lsak “tartib parametrlari” bo‘lib xizmat qilgan.

“Avesto”da ezgulikning tantanasini moddiy hayotni yaxshilashga urinish – yovuzlikka qarshi kurash deb hisoblanganligida ham ko‘rishimiz mumkin. Qo‘riq yer ochib uni bog‘u-roq‘ga aylantirgan inson ilohlar rahmatiga uchrashi, aksincha,

bog'lar, ekinzorlar, suv inshootlarini buzganlar katta gunohga qolishi ta'kidlanadi. Zardo'sht insonlarga tinch-totuv yashashni, halol mehnat qilishni uqtiradi. Bunga ko'ra insonning bu dunyodagi hayotiga yarasha narigi dunyodagi taqdiri ham shunday bo'lishi, har bir inson vafotidan so'ng o'zining bu dunyodagi qilmishlari uchun abadiy rohat – jannatga, yoki yomon amallari ko'p bo'lsa, na xursandchilik va na xafalik ko'rmaydigan arosat joy misvongatuga, ya'ni do'zaxga tushishi e'tirof etiladi. Aynan ana shunday g'oyalardan ham biz sinergetikaga xos bo'lgan kelajakni oldindan bashorat qilish, yoki kelajakni bugunda namoyon bo'lishi haqidagi fikrlarni ilg'ab olishimiz mumkin. Ya'ni har bir amalimiz bizni kelajagimizni belgilashi mumkin.

“Avesto”da tabiatsiz inson, insonsiz tabiat taraqqiy etmasligi, ular hamisha bir-biriga nisbatan oqilona, ehtiyotkorona munosabatda bo'lishligi eng ezgu g'oyalar sifatida tushuntiriladi. SHu o'rinda “XXI asrda paydo bo'lgan yangi fanlar ham inson bilan tabiat, inson bilan inson orasidagi munosabat ziddiyatlar asosida emas, balki ular o'rtasida muloqot, hamkorlikka qaratilganligini ko'rsatdi” [4; 314-b]. “Avesto”ni varaqlar ekanmiz, uning har bir bandi, har bir bitigi, har bir g'oyasi ezgulik tantanasi uchun jamoaviy, hamkoriy harakat qilish sari chorlaganiga guvoh bo'lamiz.

“Avesto” g'oyalaridan biz o'tmishga, bugunga, kelajakka oid fikrlarni anglab olishimiz mumkin. Bu esa sinergetik vaqt va fazoga oid tushunchalarni o'zida ifodalaydi. YA'ni bifurkatsiyagacha, bifurkatsiya oralig'ida va bifurkatsiyadan keyingi vaqt. Xaos va kichik fluktuatsiyalar makoni, mikrofluktuatsiya fazosi, bifurkatsiyaning fazoviy parametri, xaoslashtirilgan fazo [10; 43-b]. Shuningdek, targ'ib etilgan axborotni (ezgulik g'oyalarini) qabul qilishdan oldingi holat (bifurkatsiyagacha), qabul qilish chog'idagi ikkilanish, tanlash (bifurkatsiya oralig'ida), ezgulik yoki yovuzlik yo'lidan ketish (bifurkatsiyadan keyingi) kabi holatlarni «Avesto» g'oyalarida yaqqol ko'rishimiz mumkin.

Zardo'shtiylik bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borgan ingliz olimasi Meri Boys fikricha ham: "Zardo'shtiylikning ulug'vor va original ta'limotlari butun Yaqin Sharq xududida ta'sir etib, uning asosida iudaizm rivojlangan, xristianlik va islomda paydo bo'lgan. Shuning uchun jahon dinlarining barcha jiddiy tadqiqotchilari zardo'shtiylikni o'rganadilar" [2; 4-b].

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, biz zardo'shtiylikni faqat diniy tomonlarini emas, balki dunyo, olam, odam, tabiat, hayot to'g'risidagi ilmiy xulosalari uchun ham qadrlaymiz hamda hozirgi zamon ilmiy yo'nalishlari orqali tahlil etamiz. Xulosa qiladigan bo'lsak, aynan bugungi kunda turli global muammolar – ekologik muammolar, terrorizm, ekstrimizm, odam savdosi, giyohvandlik, turli kasalliklar avj olayotgan bir pallada noyob g'oyalarni o'zida mujassam etgan, odamlarni ezgulik sari da'vat eta oladigan, ezgulikka ergashtiradigan muqaddas «Avesto» kitobini yangi- ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblangan sinergetika metodologiyasi kategoriyalari orqali yangi qirralarini kashf etib, odamlar qalbi va ongiga yetkazish, singdirish eng oliy vazifamizdir.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Авесто. Тарихий-адабий ёдгорлик. Тарж. А.Махкам. Т.: Шарқ, 2001.
2. Бойс Мери Зороастрийцы. Верования и обычаи. – М.: Наука, 1987.
3. Каримов И., Рустамова М. Фалсафа фани тарихи ва назарияси. –Т., ТДПУ, 2007.
4. Назаров Қ. Билиш фалсафаси (гносеология) – Т.: Университет, 2005.
5. Николис Г. Пригожин И. Порпапис сложного. Введениы –М.: Мир, 1990.
6. Пригожин И. Сиенгере И. Порядок и хаоси. Новые диолог человека с природой. –М.: Прогресс, 1985.
7. Хакен Г. Синергетика. – М.: Наука, 1986.
8. Хакен Г. Тайны природы. Синергетика наука о взаимодействии. Перевод с нем. Логунова. М., Ижевек. 1997.
9. Хакен Г. «Хакен Крелль М. Тайны восприятия. – М.: Институт компьютерных исследований», 2002
10. Қушоқов С.Ш. Синергетика ва ундаги парадигмал тушунчаларни туркумлаш муаммоси. Синергетиканинг табиий, илмий ва фалсафий муаммолари. НамДУ, 2009.